

Motion till riksdagen 2010/11:C249

av **Gunvor G Ericson (MP)**

Kvinnor utan arvsrätt i dagens Sverige

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att verkställa avskaffandet av fideikommiss.

Ett patriarkalt system fortlever

Fideikommiss kommer från latinets *fidei commissum*, ”anförtrott på heder och samvete”, är en egendom som inte kan säljas utan måste gå i arv.

Instiftandet av fideikommiss var under 1700-talet ett sätt att behålla egendomar odelade vid arvskiften genom att sätta arvslagstiftningen ur spel. Egendomskonstruktionen gjorde oftast förste sonen till ny egendomsherre i form av fideikommissarie medan alla döttrar gjordes arvlösa tillsammans med de yngre sönerna. Någon typ av kompensation till dessa var ibland inskrivna i fideikommissurkunderna. Redan under den tiden uppfattades fideikommissinstitutet som osmakligt då det stred mot gängse uppfattning om rättvisa.

Sedan 1810 får nya fideikommiss i fast egendom inte instiftas.

Efter franska revolutionens rasering av alla gamla feodala privilegier avskaffades i land efter land fideikommissen. Men i Sverige höll man fast vid den gamla ordningen och steget mot ett avskaffande togs med tvevhågenhet.

Att kvinnor, både makan och döttrar, görs lottlösa liksom yngre söner har inte så ofta lyfts fram i debatten. Men det är en faktisk konsekvens av att systemet med fideikommiss får fortleva.

I detta system sätts demokratin och jämställdheten på undantag. De värdena passar inte ihop med fideikommissen som varit adelns räddningsplanka in i vår tid. Fideikommisset strider mot alla den moderna tidens idéer om rättvisa och mot den demokratiska arvslagstiftningen.

Fel! Okänt namn på

Avveckling av fideikommiss

Enligt lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss (avvecklingslagen) skall fideikommiss, som upprättats för obegränsad tid till förmån för medlemmar av en eller flera släkter, avvecklas (1 §). Avvecklingen skall ske när den avlider som när lagen trädde i kraft – den 1 januari 1964 – var innehavare av fideikommisset (3 §).

Om ett fideikommiss har synnerligt kulturhistoriskt värde eller det annars föreligger särskilda skäl får dock regeringen besluta att fideikommisset skall bestå tills vidare eller till dess att en i beslutet angiven innehavare avlider (6 §). Vid avvecklingen skall egendomen fördelas. Den som skulle ha blivit nästa fideikommissarie – efterträdaren – har rätt till hälften av boet. När lagen infördes i Sverige var vi sist i Europa med kvarvarande fideikommiss.

Frågan om fideikommissen togs upp igen i regeringens proposition 1998/99:114, Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål.

Där föreslog regeringen till riksdagen ”*Bestämmelserna om förlängning av fideikommissurkunders giltighet bör inte ändras. Inte heller bör det införas en möjlighet att till en stiftelse överföra fideikommissegendom*” så som utredningen föreslagit.

Förlängning istället för avveckling

Men trots riksdagsbeslutet 1998/99 så har undantaget i lagen från 1964 kommit att fortsätta användas. Kvinnor och yngre söner utan arvsrätt förekommer alltså än idag då Sverige inte följer syftet i den fideikommissavvecklingslag som riksdagen har antagit.

En nämnd, Fideikommissnämnden, som består av fem ledamöter som utses av regeringen, har till uppgift att pröva frågor enligt lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss och enligt permutationslagen (1972:205).

Ett trendbrott mot avvecklingslagen kom 1994 när Fideikommissnämnden skrev till regeringen och hävdade att aktiebolagsformen inte fungerar som långsiktig lösning. Av brevet framgår fideikommissariernas egen oro över framtiden och nämnden tar alltså upp det med regeringen. Den nämnd som enligt lagen ska ”främja” avveckling varnar alltså för vad avvecklingen fört med sig. Men regeringen och riksdagsbeslut slog fast i enlighet med propositionen från 1998: ”*Fideikommissnämnden skall genom rådgivning och på annat sätt verka för att avvecklingslagens syften fullföljs. Avvecklingslagen skall anpassas till gällande aktiebolagsrättsliga regler.*”

På senare år har ändå fideikommiss förlängts. I ett fall har Fideikommissnämnden till och med föreslagit förlängning trots att den avlidne fideikommissarien i testamente förordat fideikommissets upphörande och angett i testamentet hur fastigheter skulle delas mellan arvingarna. Den äldste sonen tog strid och fick nämnden med sig på sin sida och fideikommisset förlängdes.

Fel! Okänt namn på

Riksdagen behandlade frågan igen 2006/07 i civilutskottets betänkande 20. Då skrev den borgliga utskottsmajoriteten: *"Fideikommissen är under avveckling enligt den ordning som anges i 1963 års avvecklingslag. Det saknas skäl att frångå denna ordning."*

Utskottsmajoritetens motivering håller inte riktigt då förlängningar har gjorts och avvecklingen stannat av. Regeringen har inte heller använt andra möjligheter som funnits. De har möjlighet att skydda värdefulla kulturskatter på annat sätt än att förlänga fideikommiss. Statens möjlighet att lösa in större skogs- och jordegendomar tillämpas inte. En värdefull samling på Ericenberg har dock köpts in. Det har också gjorts en del frivilliga överenskommelser som uppländska Skokloster och Engsö utanför Västerås.

Samtidigt som fideikommissen fortlever så har riksdagen beslutat om nya regler i ärvdabalken som ger änkor starkare besittningsrätt, men det gäller inte om fideikommisset förlängs.

Trots fideikommissets orättvisa konstruktion och dess patriarkala karaktär finns alltså reglerna ändå kvar och möjligheten att förlänga.

År 1994 fanns omkring 70 kända fideikommiss varav ett 40-tal med fast egendom.

Fullerö utanför Västerås förlängdes 1995. Därefter har också Övedskloster i Skåne förlängts. November 2006 förlängdes Björnstorp och Svenstorp i Skåne. Och även Erstavik i Saltsjöbaden har relativt nyligen förlängts.

I CU20 skriver man 2006: *Den förra regeringen har beslutat om inlösen i ett fall. Sedan lagen trädde i kraft har ett 170-tal fideikommiss avvecklats. Cirka 50 stycken kvarstår.*

Det är dags att verkställa avskaffandet av fideikommiss 250 år efter dess införande och snart 50 år efter avvecklingslagens ikraftträdande, inte minst av jämställdhetsskäl och demokratiskäl.

Detta vill jag ge regeringen tillkänna.

Stockholm den 23 oktober 2010

Gunvor G Ericson (MP)